

Ett snedsteg i fruktsamhetspolitiken

Fruktsamheten i riket har under något decennium genomgått en märklig omvandling. För inte länge sedan var fertiliteten låg och nedåtgående. Nu är den hög. I Europa är det bara islänningarna, vilka ju har ett säreget klimat som bäst lämpar sig för inomhusysslor, som slår oss. Tidigare blev kvinnor mammor i tjugooårsåldern, men normen var två barn. Idag är många kvinnor närmare trettio när första barnet kommer, men istället är normen tre eller rentav fyra barn. De större barnkullarna föds i tät ordning med bara något eller några år mellan varje barn.

Någonting har hänt. Förklaringen kan ligga i förändrade normer och preferenser: Kvinnor vill ofta skaffa sig en ordentlig utbildning och då måste barnafödandet skjutas upp till ett senare skede i livet. Kanske allt fler betraktar materiell välfärd som ihålig och föredrar att lägga sina ökade inkomster på kostnaderna för ett tredje barn? Osv.

Men det mönster som nu har vuxit fram i barnafödandet är inte utan negativa konsekvenser. För kvinnors karriär är det inte självklart att barnafödandet skall koncentreras till en intensiv period på 5-6 år efter utbildningen, ofta 270 dagar efter den första anställningen. Den arbetsgivare som anställer en 25-årig nyutbildad kvinna utan barn vet vad som väntar. På vissa arbetsplatser, tex inom offentlig sektor, och i vissa arbetsuppgifter går det

bra, men många arbetsgivare stänger i praktiken ut dessa kvinnor. Det nya tidsmönstret i barnafödandet bidrar knappast till att minska könssegmenteringen på arbetsmarknaden.

Risken för ofruktsamhet ökar påtagligt med den ålder då första barnet föds. Andelen barnlösa ökar därför. Att ha små åldersskillnader mellan barnen kan ha flera fördelar, men det är definitivt arbetsamt för föräldrarna och ger mindre tid för varje enskilt barn.

En alternativ förklaring som ligger nära till hands är därför att det som har hänt är att "the economic man and woman" har anpassat sig till förändrade ekonomiska incitament, särskilt den höjda föräldrapenningen och den utbyggda kommunala barnomsorgen.

Att förlänga föräldraledigheten efter barns födelse kan ha flera syften. En ökad fertilitet har varit en önskad effekt, men den inverkan som utformningen av försäkringssystemet verkar ha haft på födelseschemat är antagligen oavsiktlig. Inget politiskt parti i landet har gått till val på ett program som förespråkade äldre mödrar och tätare barnkullar. Oavsett om en sådan utveckling skulle vara bra eller dålig, vill knappast något av riksdagens partier ens hävda att just denna fråga bör göras till föremål för statlig styrning.

Systemet ger emellertid starka incitament i den riktning som familjebildningen har tagit. En ung kvinna som avslutar sin utbildning och som vill

vara hemma med ett nyfött barn i tolv månader får knappt 15 000 kronor i ersättning. Om hon istället hunnit bli anställd med t ex en månadslön på 10 000 kronor och varit anmäld vid försäkringskassan i 270 dagar före den beräknade nedkomsten, får hon istället 108 000 kronor för samma period. Om hon sedan ser till att föda nästa barn inom 30 månader efter det första, så kommer hon att få samma ersättning för detta barn även om hon har varit hemma hela tiden, och så vidare för ett tredje barn. Samma sak gäller om barnets far är hemma, men nu beror skillnaden på om han hunnit bli berättigad till ersättning högre än garantibeloppet.

Skillnaden mellan att vara etablerad respektive utanförstående i detta system är således stor. Gränsfall är vanliga eftersom långa utbildningstider gör att det för många kvinnor är bråttom att skaffa det första barnet. Förstående läkare ger ibland en hjälpande hand genom att unyttja den medicinska felmarginal som finns när det gäller att bestämma det exakta datumet för "beräknad nedkomst".

I förra numret av *Ekonomisk Debatt* redogjorde Assar Lindbeck för sin teori om hur skillnader mellan "insiders" och "outsiders" kan bidra till att förklara arbetslöshet och andra fenomen på arbetsmarknaden. Utformningen av föräldraförsäkringen är kanske ett än mer slående exempel på hur politiskt svagare "outsiders" missgynnas.

Föräldraförsäkringens utformning är upprörande orättvis. Den missgynnar unga föräldrar. Den styr familjebildningen, och det i en riktning som inte är odelat fördelaktig. Lösningen är emellertid enkel.

Denna lösning består i en kraftig höjning av garantibeloppet, åtminstone för den period som föräldraförsäkringen idag ger "insiders" rätt till högre ersättning. Det kan kanske vara rimligt att sikta på en nivå som motsvarar inkomst av halvtidsarbete. Det innebär att garantibeloppet bör höjas från nuvarande 60 kronor per dag till åtminstone 200 kronor per dag.

Det är vidare rimligt att tänka sig att detta finansieras genom en "försämring" av villkoren i övrigt. Ett alternativ är att dra ned ersättningsgraden från nuvarande 90 procent, ett annat att förkorta ledigheten, t ex genom att ta bort den ledighet som bara ger rätt till garantibeloppet.

Sådana förändringar är rimliga eftersom de totala resurser vi satsar på föräldraförsäkringen är begränsade och skillnaden i förmåner idag därför i realiteten betalas av de föräldrar som bara får ersättning med garantibeloppet. Reformen av föräldraförsäkringen kan emellertid ha självfinansierande inslag. Om fler föräldrar efter reformen väljer att få barn tidigare än i nuläget ökar andelen föräldrar som enbart får garantibeloppet och den totala ersättningen minskar.

LARS HULTKRANTZ